

negyedik is: Építetek nektek egy csodaszép várat, akarjátok?

A gyerekek kapkodták a fejüket és ugráltak: Akarjuk, akarjuk, akarjuk, akarjuk – hangzott a kiáltás. Akkor – mondta az első – szavazzatok meg nekem a pénzt, paripát, fegyvert! Nem – mondta a második – szavazzatok meg nekem a pénzt, paripát fegyvert! Nem – mondta a harmadik – szavazzatok meg nekem a pénzt, paripát, fegyvert! Nem – mondta a negyedik – nekem szavazzatok meg a pénzt, paripát, fegyvert!

A gyerekek szája tátva maradt, bambán néztek egymásra, mikor az egyik elkiáltotta magát: Nézzétek, ennek az inge alatt vörös sapka van! A másik is kiáltott: Nézzétek, ennek a nadrágjában sárga sapka van! A harmadik is kiáltott: Nézzétek, ennek a zsebében fehér sapka van! A negyedik is kiáltott: Nézzétek, ennek a bakancsából barna sapka lóg ki!

Mire mind a négyen kokárdás mellükre tették a kezüket, magasba emelték két ujjukat és együtt szavalták: *Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek Magyarországot feltámadásában!*

És akkor egymás ellen ordítottak – a négyek. Mind ugyanazt mondta: Akarjátok Magyarország feltámadását? Akkor rám szavazzatok! Bűnös, aki nem szavaz (rám)! Szavazzatok! A gyerekek közt meghasonlás támadt. Az egyik vörös párti bokán rúgta a fehéret, a fehér a barnát, a barna a sárgát. Rövidesen az összes gyerek fogta a bokáját, kivéve néhányat. Ők a homokozó melletti bokorban ültek és nézték a „csodálatos” emberi színjátékot, az Ember komédiáját. Ők tudták, hogy nekik mi a dolguk a kis és nagy homokozóban, hogy mi az ő egyéni felelősségük, a lelkiismeretük szava.

De mintha ott sem lett volna egyetértés. A csillagos lobogóba csomagolt csali bevált. Az egyik gyereknek eszébe jutott, hogy a fehéreket és a sárgákat bántották a vörösök és barnák, talán őket kellene választani. Mások meg azt mondták, ezek mind piros-fehérezöldek, és már nem vörösök és barnák. Ismét mások azt kiabálták, hogy ezek hisznek a hazában, ezek hisznek a föltámadásban. Az egyik gyerek a bokorból gyorsan a homokozó közepére tett egy szemetes kukát, amiből kiöntötte a szemetet és felkiáltott: Szavazzunk!

Csak hogy kire? És mire? Egyik így, a másik úgy magyarázta, hogy az ő lelkiismerete, meg a kisebb rossz, meg a nagyobb rossz, meg bűnös, aki nem szavaz. Lett is akkora felbolydulás, hogy csak úgy zengett a bokor. Úgy tűnt, mintha mindenki elfelejtette volna, hogy a csillagos lobogó csalija milyen veszélyes; és hogy nekik egyes-egyedül mi a dolguk.

És akkor a bokorból a kuka után futott egy ici-pici kisgyerek, hogy kidobja a csokis papírját. Közben azt kérdezte: Építetek nektek egy csodaszép várat? Meg

sem várta a választ, kis kezeivel lapátolni kezdte a homokot. Nem volt nála sem pénz, sem paripa, sem fegyver.

És akkor csoda történt. Az égből szózat hallatszott, ami imígyen szólt: *Ha nem lesztek olyanok, mint ez a gyermek nem mentek be az Isten Országába... Az én országom, nem evilágból való... Ti építétek az Isten Országát, és hirdessétek annak igazságát, a többi mindet hozzákajátok...*

2002.

MEZEY ANDRÁS

**AZ ELSŐ HAZAI
BÁZISKÖZÖSSÉGEK:
A BULÁNYI-JELENSÉG ÉS A KATOLIKUS
EGYHÁZ
AZ 50-ES ÉVEK ELEJÉN**

(1. rész)

Bulányi György piarista szerzetes és az általa létrehozott, vagy inspirált Bokor-közösségek a magyarországi katolicizmus, s ezen belül a kommunista egyházkorlátozás legvitatottabb fejezetét alkotják. A róluk kialakult kép azonban meglehetősen egyoldalú: az egyházi közbeszéd és publicisztika jobbára csak a 70-es évek közepétől történetekre koncentrált, arra a feszültségre, amely Bulányi és a magyar püspökök, leginkább Lékai érsek közt ekkor kialakult, és amely egyre növekedve csúcspontját a szerzetes 1982-es egyházi elítélésében érte el. Ismeretes, hogy e feszültséget jobbára két kérdéskör generálta: egyrészt az engedelmség megkérdőjelezése az egyházi vezetőkkel szemben, akik Isten Országá helyett olykor sokkal inkább az államhatalmi akarat képviselőinek tűntek, másrészt egyes Bokor-tagok lelkiismereti okból történő katonai szolgálatmegtagadása. Bulányi a magyar katolikusság valóságos *enfant terrible*-jévé és eretnekjévé vált, idehaza a Bokor ügyét felkaroló szamizdat *Beszélő* köre gondoskodott arról, hogy minden ellenük irányuló akció legalább a második nyilvánosságban ismert legyen,¹ majd ezeket (részben a *Beszélő*, részben a nem hivatalos egyházi hírcsatornák nyomán) csakhamar a nyugati sajtó is kitárgyalta. A Bokor az ottani - főleg német nyelvű - vallásszociológiai szakirodalomban tudományosan túlreprezentálttá vált, a más bázisközösségekről való híradások, elemzések híján,^{1 2} sőt a nyugati egyházi közvélemény szemében a Bokor lett a „bázisközösségi mozgalom” szinte egyedüli letéteményese.

Részint ez a fajta publicitás okolható azért, hogy eddig sokkal kevesebb figyelem jutott Bulányi György

¹ Vö. HARTAI 1981/1. 29-30.; VÍZÖNTŐ 1982/4. 115-116.;

1982/5-6. 134-137.

² Lázár Kovács 2006. 143.

közösségszervező tevékenységének legelső, 1945-1952 közti korszakára. Ami egyben azt is jelenti, hogy a bázisközösség, mint szociológiailag viszonylag jól körülírható egyház-fejlődéstörténeti jelenség Magyarországon szintén nem a 60-as, 70-es években jelent meg először, a II. Vatikáni Zsinat vagy a 60-as évek végi ifjúsági mozgalmak, leginkább a beat-mise egyik „mellékhatásaként.” A társadalomtörténeti kutatás még adós annak megválaszolásával, hogy ilyen típusú közösségek hol kezdtek először kialakulni az országban, de egynek a születési idejét és helyét egész pontosan meg lehet határozni: 1945. február, Debrecen, s e születés körül is maga Bulányi György bábáskodott. Két fő rendi és segítőtársa Török Jenő és Juhász Miklós és mások aktív közreműködésével ezt követően olyan föld alatti, katakomba-egyház modell alakult ki, amely fél évtized alatt az egész országban elterjedt, és a sorozatos üldözések ellenére is életképes maradt. Kevésbé ismert tény, hogy Bulányi és vezetőtársai már az 50-es évek elején is szembe kerültek a püspöki karral, igaz, a három évtizeddel későbbiekhez képest kisebb horderejű kérdésekben, s az ellentéteket ekkor még sikerült megnyugtatóan elsimítani.

A katakomba-egyház egyik alapsejtjének számító bázisközösség fogalmát más-más aspektusból közelítve sokan, sokféleképp határozzák meg.³ E definíciókat közös nevezőre hozva, és a teológiai vonatkozásokat a lényegi ismérvekre korlátozva az állapítható meg, hogy a bázisközösség olyan személyes, baráti (olykor családi) kapcsolatokra épülő, informális és autonóm csoport a katolikus egyházon belül, amelynek tagjai - többnyire fiatalok - az átlagnál igényesebb, tudatosabb vallásosság ápolására törekcsenek. Istenkapcsolatuk, a liturgiában való részvételük is személyesebb, mint az átlag templomjáróké. A közösségek létrejöttét legtöbbször szociológiai törvényszerűségekre szokás visszavezetni: tagjai a plébániai kereteket alkalmatlannak, a hívek sokasága miatt túl személytelennek tartják az elmélyült vallásgyakorlathoz. A meghatározás viszont csak a földrajzi-történelmi dimenzióval kiegészítve teljes: az első bázisközösségnek nevezett csoportok az 1950-es évektől a latin-amerikai társadalmakban alakultak ki, ahol nemcsak az egyház klerikalizmusa, „intézményes megkövesültsége” határozta meg létüket, hanem a széles társadalmi rétegek kilátástalan nyomora, az elnyomás elleni harc, és néhol a kiterjedt paphiány is.⁴ A felszabadítási teológia fontos társadalmi bázisát képezték, s tagjaik egymással összefogó nagycsaládok voltak. A legsajátosabb történelmi kiindulópont, vagy „ösztönző” a közép-és kelet-európai kommunista diktatúrák megjelenése: ezt megelőzően ugyanis nemigen létezett a katolikus egyházban intézményi struktúrától független kiscsoport, mozgalom. Legalább egy plébániához tartozni kellett. A meginduló

egyházüldözés viszont alapjaiban igyekezett szétrombolni, lehetetlenné tenni ezeket a struktúrákat, s előbb-utóbb minden közösség ennek az üldözésnek a korlátai, s egyben „szabadságfokai” közé kényszerülve vált autonómmá és informálissá - már amennyire a hatalmi nyomás alatt működni tudott. Egyik legkézzelfoghatóbb jele ennek, hogy a csoportok már nem a plébániához kötődve, vagy a helybeli Katolikus Kör helyiségeiben (utóbbiakat a helyi kommunista hatalmasságok többnyire elkobozták) tartják találkozóikat, hanem rejtőzködve: magánlakásokon, olykor erdei tisztásokon, kirándulás közben. Katekézisüket már újfajta lelkiség, kötetlenebb forma és/ vagy komoly teológiai önképzés jellemzi, amelynek egyik szembeszökő sajátossága a csoportvezető, vagy más karizmatikus pap-egyéniségek által írt brosúra-irodalom, elmékedések tanulmányozása majd megvitatása. Emellett, jelentőségéből ugyan veszítve, de tovább él a hagyományos, frontális hitoktatási forma is. A bázisközösségek kétségkívül egyik legtöbbet elemzett vonása, hogy általában kritikusan szemlélik az intézményesült, megcsontosodottnak tartott Egyházat és annak (a hatalommal nem ritkán kollaboráló) vezetőit. A kritika olykor éles szembenállásba csaphat át, ahogy az a Bokor esetében is történt.

Magyarországon, a kiépülő diktatúra árnyékában elindult közösségszerveződéseknek személyi szinten valóban Bulányi György volt az egyik legfőbb motorja, inspirátora. E kiscsoportok többé-kevésbé mind felmutatták a fent felsorolt jellegzetességeket, kivéve talán a kimondott egyházon belüli ellenzéki séget. Az itthoni bázisközösségek külső létoka mindamelllett nem vezethető vissza kizárólagosan a vallásüldözésre. Szellemisségét, sőt tagságát is legtöbbjük a II. világháború előtt indult, majd utána feloszlott nagy hatású ifjúsági mozgalmakból, réteg-egyesületekből mentette át, vagy azokban a formációkban, amelyben feloszlásuk után ezek az egyesületek tovább éltek: ilyenek voltak többek közt a KALOT (Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testülete) vagy a KIOE (Keresztény Iparos és Munkásifjak Országos Egyesülete) csoportjai, a cserkészmozgalom, vagy az iskolai Mária Kongregációk, a Szívárdá. Ugyanilyen fontos „infrastrukturális” háttérrel biztosítottak a szerzetesrendek és iskoláik sokasága, valamint a felsőoktatási intézmények is.

Az első debreceni kiscsoportoknak azonban nem volt ilyen előzményük, tehát itt nem a régi egyesületek működtek tovább új kiadásban, hanem egy teljesen új történet kezdődött el. A Bokor genezisének egyik mármár legendaszerű alakja *Stjepan Tomislav Poglajen* horvát jezsuita, vagy ismertebb álnévén Kolakovic, aki már a német megszállás alatt levő Jugoszlávia, Szlovákia és Csehország katakomba-egyházainak azaz

³ Az összehasonlításokhoz a *Magyar Katolikus Lexikon*, a *Gecse Gusztáv-féle Vallástörténeti kislexikon* és a *Világvallások: A-ZS lexikon bázisközösség-definícióit*

vettem alapul.

⁴ *Világvallások A-ZS*, 2009. 290.

kisközösségeinek egyik fő szervezője volt, amikor 1945 elején Magyarországra, Debrecenbe érkezett.⁵ Bulányival, aki ekkor az itteni piarista kereskedelmi iskola magyartanára volt, tulajdonképpen teljesen véletlenül találkozott. A visszaemlékezések szerint „pápai megbízatással” rendelkező jezsuita néhány hét alatt egy felnőtt-, egy diákcsoportot, egy munkásfiú és egy munkáslány csoportot szervezett a városban. „A diákcsoportot szeretné rám bízni. Mondom, jó, de minek? Azt mondja azért, mert olyan idők jönnek, hogy az egyház csak kicsi, családotknál összejövő, földalatti jellegű közösségekben fog tudni fennmaradni.” idézi fel Bulányi több interjújában is. Kérdésére, hogy meddig vigye őket, „páter Kolakovics” így felelt: „Amíg ki nem nevelik saját vezetőiket.”⁶ Ez az első említése annak, hogy magyarországi egyházi kiscsoportok kimondottan bázisközösségeként jelennek meg. A történelem szempontjából fő probléma, hogy a horvát jezsuita magyarországi szervezőmunkájáról Bulányi visszaemlékezésén kívül más adat nincs, 1945 májusában már utazott tovább a Szovjetunióba, az említettekén kívül nagyobb szabású célkitűzéssel: a szovjet vezetőket akarta kibékíteni a katolikus egyházzal.⁷

Bulányi György az utótörténet fényében maga szerencsés véletlennek, az isteni gondviselés művének tartotta a Kolakovic-epizódot,⁸ ám erre a fajta ifjúsági munkára egyelőre nem sok indítást érzett. Tanári munkája lekötötte, és saját „specializálódott” cserkészcsapatával is aktívan foglalkozott: mint a népi kultúra és a népdalok elkötelezett rajongója, regőscserkészeivel járta a vidéket, műsoros eseteket és téli lelki gyakorlatokat (ún. falumanrészakat, ami a felozlatott KALOT egyik kezdeményezése volt) is szervezve. Az ifjúságpasztorációnak aktív munkása volt még két debreceni tanártársa, *Török Jenő*, aki 1946-tól a városi Actio Catholica (AC) ifjúsági titkáráként, és *Szentgyörgyi András*, a szervezet vezetőtanára, aki 1949 elejétől a debreceni munkáscsoportot irányította. Később mindketten bekapcsolódtak a katakomba-kisközösségek szervezésébe is.⁹

A rábízott koedukált csoporttal, amelyhez fokozatosan a többi három csoport is csatlakozott,

Bulányi a vasárnapi diákmise után tudott foglalkozni: „azzal szórakoztattam őket, hogy részint magyarságtudományi, részint teológiai kérdő mondatokat gyártottam le a hét folyamán, és a Kállay Emil (a későbbi piarista tartományfőnök, M. A.), aki adjutánsom volt, széjjel vitte ezeket az érdekelteknek. Nem tartottam semmiféle előadást, hanem: kérem, az első kérdésre kinek van valami válasza stb. És összevitattak. Ez folyt '48-ig.”^{10 11} Később már nyári lelki gyakorlatot is tartott pártfogoltjainak. 1948 szeptemberétől, különös módon már az iskola-államosítás után kapta a következő nagy megbízatást: egyetemi lelkész, és a Szent László kollégium igazgatója lett. Az AC keretében, Török Jenővel együtt szervezte az egyetemisták számára az ún. „Világnézeti Akadémia” ankét-sorozatot, amelyeken nem egyszerű népi kollégisták szálltak vitába vele az előadásokat követően is. Nekik egy ízben azzal vágott vissza, hogy nem érdekli, ha mindjárt el is viszi a politikai rendőrség, ott is megmondja a véleményét, ugyanúgy, ahogy korábban a 95%-ban nyilassá vált diákoknak is.¹¹

A folytatást borítékolni lehetett: 1948. december 2-án Bulányi György nem volt hajlandó egy Mindszenty elítélő nyilatkozatot aláírni, mire a reggeli lelki gyakorlatos előadására benyomult népi kollégisták és MEFESZ-tagok felszólították, hogy távozzon az egyetemről.¹² A piarista szerzetes elhatározta, hogy más formában tovább foglalkozik az egyetemi ifjúsággal. Életében ez volt a második fordulópontra, amikor bázisközösség-szervezésre nyílt alkalma. Kettős fordulatnak bizonyult ez: a karok szerint tagolódo debreceni egyetemista közösségekben, sőt két felnőtt csoportban, amelyben magát a Bibliát tanulmányozták és arról vitatkoztak (ez korábban egyáltalán nem volt szokás), egy igen magas szellemi igény teremtődött meg: kimondva-kimondatlanul az elit katolikusok összegyűjtése lett a cél, akiknek a Kolakovic-féle „hólabda-módszer” értelmében maguknak is egy-egy kiscsoport vezetőjévé kellett válniuk. Bulányi törekedett arra is, hogy az egyes, 4-5 főnél nem nagyobb kiscsoportoknak civil vezetője legyen. Közülük *Be-rényi Dénes* orvostanhallgató (később fizikus) volt a legelkötelezettebb, Bulányi távollétében szinte helyetteseként működött.¹³ Erre volt is bőven

⁵ ZUBRINIC 2008.

⁶ SzakoLCzay 1989. 21-22.; BáLint B. 1989. 12.; iványi 1997. 12.; MárCzi 2009. 161.

⁷ ZuBrinic 2008. Valószínűsíthető, hogy Kolakovic Debrecenben az Ideiglenes Kormányral, ill. az itt székelő szovjet főparancsnoksággal is fél akarta venni a kapcsolatot. Bulányi szavai szerint „leigazolta” magát Bánáss László debreceni prépost-plébánosnál, a későbbi veszprémi püspöknél, és Mindszenty hercegprímásnál is, de erről levéltári adat nem áll rendelkezésre. Kérdés az is, hogy alig 4 hónapos magyarországi tartózkodása alatt miért nem rendtársaival, Kerkai Jenővel és Nagy Tőhötömmel a KALOT főszervezőivel kereste a kapcsolatot. A mozgalomról lehetnek információi, de talán épp annak ismertsége, és széles körű aktivitása miatt

gondolhatta róla, hogy túlzottan a hatóság szeme előtt lesz, így a katakomba-létre sem rendezkedhet be.

⁸ iványi 1997. 12.

⁹ ÁBTL O-8884, 41. p. Bulányi György AC titkár levele Bánáss plébánosnak, Debrecen, 1948. jan. 20.; MPRKL N-587. doboz, Iskolalátogatási jegyzőkönyvek, ad 505/1948 (ápr. 19.) és ad 555/198 (máj. 4.).

¹⁰ Iványi 1997. 13.

¹¹ ÁBTL O-8884, 65. p., Jelentés, 1948. máj. 13.

¹² Uo. 85. p., Jelentés a Szent László köréről, 1948. dec. 2.

¹³ Vö. Merza József írásos visszaemlékezése; ÁBTL V-140907, 142-143. p. Jegyzőkönyv Bulányi 1952. okt. 8-i kihallgatásáról.

alkalom, mert az 1948 végi fordulat másik elemeként Bulányi elkezdte járni az országot, „...úgy képzeltem akkor, hogy [...] kisközösséggé alakítom fél Magyarországot, de minimum Debrecen és a Tiszántúlt, amelyeket Pintér Laci bácsi mint a csonkavári- di egyházmegye ordináriusa (püspöki helynök, M.A.), rám bízott.”¹⁴ A földalatti ifjúságpasztorációs munkába bekapcsolódott szinte mindegyik tanító szerzetesrend, és az egykori mozgalmak is, a Regnum Marianum egyesületig bezárólag, a KALOT kivételével.¹⁵ A szervezés és a közösségképződés Budapesten kívül természetesen a négy másik egyetemi városban volt a legélénkebb, Szegeden pl. 1949 májusától Bulányi látogatását követően az egykori tábori lelkész katonatárs, *Lakos Endre* felsővárosi káplán, egyben a Magyarországi Diákkongregációk főtitkára jórészt egykori Mária-kongreganista egyetemistákat, *Kovács Mihály* piarista hittanár pedig középiskolásokat kezdett maga köré gyűjteni.¹⁶

A földalatti egyház egyes közösségei nem voltak elszigeteltek egymástól. Vezetőik évente többször is lelkigyakorlatokkal egybekötött papi értekezleteken gyűltek össze, s ezeken mindig téma volt az ifjúságpasztoráció útjainak kijelölése. Az értekezletek másik típusán az egyes csoportokból a fiatalok is képviseltették magukat, s csoportjaik eredményeiről rendszeresen beszámoltak.¹⁷ Az első irányadó összejövetelek egyike Sík Sándor tartományfőnök vezetésével zajlott le 1949 karácsonyi szünetében a tatai rendházban, kb. 30 piarista részvételével. A 2,5 napos értekezleten *Juhász Miklós*, a veszprémi szeminárium teológiaprofesszora kifejtette, hogy „most plébániákra vagyunk szétdobva sokan, az ifjúság nevelését itt folytatjuk. Különben is ez utóbbi a piaristák negyedik fogadalma.” Juhász, akinek ekkor már szintén volt saját csoportja, annak 4-5 tagjával - tatai diákokkal - be is mutatta, hogy néz ki a csoportmunka gyakorlatban. Az összejöveteleken már civil előadók is bemutatkoztak közösségvezetőként.

Sík Sándor egyetértett a csoportszervezésekkel, de voltak kifogásai: „több nyugodtságot és óvatosságot vigyünk bele a tevékenységünkbe. Akikkel szemben állunk, azokkal ne vitatkozzunk, hanem tartsuk magunkat az álláspontunkhoz. Az egyház felé mérsékeljük a kritikánkat. Legyünk megértéssel azok iránt, akik az általunk végzett tevékenység kockázatát nem tudják vállalni.”¹⁸ Az intést a rendfőnök nagy valószínűséggel Bulányinak, esetleg Török Jenőnek

címezte, de ez csak a későbbi történetekből következtethető.

A szerzetesrendek mellett döntő fontosságú volt az Actio Catholica munkája. Élén 1948 végétől Endrey Mihály váci kanonok, majd egri segédpüspök állt. Ő volt a biztosítéka, hogy az AC, még országos szervezeti infrastruktúrájától megfosztva is tovább működött, és koordinálta a katakomba-egyház munkáját. Endrey a legtöbb értekezleten elnökölt, anyagilag támogatta az ifjúságpasztorációt, sőt az AC nyomdája vállalkozott még a broszúrák stencilezésére, sokszorosítására is.¹⁹ A legfőbb broszúráíró, Bulányit is túlszárnyalva Török Jenő volt, mégis Bulányi írásai váltak a legismertebbek. Kezdeti ideológiája talán a „Történelemfilozófia” című füzetkésben nyerte el legrészletesebb kifejtését, az egyes közösségekben a Biblia mellett ez lett az egyik legtöbbet forgatott olvasmány. Szerzője azt a tapasztalatát rögzítette benne, amely egy már papként átélte identitásválság táplált: ekkor próbálta a marxistákat először megérteni, s hozzájuk közeledni. Nagyra értékelte azt a törekvésüket, hogy „mindenkit leültesse az élet asztalához” (az egyháznak szerinte súlyos lemaradása van ezen a téren), ám a negatívum, hogy ezt osztályharccal, gyűlölködéssel, „akasztásokkal” érik el. A kereszténység nem választhatja ezt az utat; a Bibliát tanulmányozva lehet igazán látni, hogy Jézus kicsinné válva, földi hatalom nélkül, erőszakmentesen vezet el az üdvösségre. E felismerésnek ekkor még nem a katonai szolgálatmegtagadás lett a gyakorlati következménye; Bulányi, legalábbis későbbi vallomása szerint, a stratégiai fontosságú üzemekben, különösen a hadiüzemekben végrehajtott szabotázsakciókat tartotta célravezetőnek. Eszmefuttatása szerint a keresztény társadalom bevezetését sürgetővé teszi, hogy a földi boldogság megvalósítására szűk 150 év alatt tett mindhárom nagy kísérlet elbukott: a francia forradalomból nem egyenlőség, csak liberális kapitalizmus lett, később a szocializmus és a „népiség” (mint fájelmélet) az esetleges jó szándék ellenére szintén kisiklottak. A „katolikus forradalom” azonban csak akkor jogosult erkölcsileg, ha vezetői jobbat találnak ki az aktuális rendszernél, s önfeláldozó emberek, taktikai hozzáértés szükségesek még hozzá. A pápák írásai szerint, ha e három feltétel megvan, forradalom nélkül, organikusán is átalakul a társadalom.²⁰

Mindemellett két külföldről jött eszmeáramlat, illetve azok hazai adaptációja hatott leginkább Bulányi György és vezetőtársai gyakorlati ideológiájára. Már

¹⁴ IVÁNYI 1997. 13.

¹⁵ A KALOT kimaradásának okairól ld. a 7. sz. jegyzetet

¹⁶ Részletesen ld. Mezey 2013. 76-95.

¹⁷ Uo. 18-19., és ÁBTL V-140907 Bulányi György vallomásai.

¹⁸ Uo. 42-43. p., Feljegyzés Bulányi György 1952. szept. 9-i kihallgatásáról.

¹⁹ Havasy, 1990. 213. vö. a ÁBTL V-140907, V-140907/a és

1-4. kötetek

²⁰ Szokolczay 1989. 23-25., vö. ÁBTL O-8884, 56. p. Jelentés, Debrecen, 1947. nov.24. és ÁBTL V-140907,

2. p. Jelentés a Bulányi-féle illegális szervezkedés ügyében, Budapest, 1952. aug. 9.; uo. 18. p., Feljegyzés Bulányi György 1952. szept. 9-i kihallgatásáról.

maga Kolakovic szervezett munkásifjú csoportokat nemcsak Debrecenben, hanem külföldön is, amelyben példaképe a belga katolikus munkásifjúságot mozgalommá szervező *Joseph Cardijn* káplán volt, s akinek egy ideig munkatársaként is tevékenykedett.²¹ A belga mozgalom, a JOC (Jeunesse Ouvrière Chrétienne - Keresztény Munkásifjúság) hazai testvérmozgalmaként indult az *Ikvay* László lelkész vezette KIOE. Bulányi így mindjárt két forrásból is megismerkedhetett a munkáspasztorációval és annak pedagógiájával. Később elismerte, hogy számára ez „idegen, bizonytalan terep”, és elmékedéseit át kell dolgozni, hogy a munkásfiatalok is megértsék.²² Ettől függetlenül tervbe vette még a gyári munkásság és a munkáspapság megszervezését is, amelyhez az elméleti alapvetést később a francia munkáspapi mozgalom első főpapi pártfogója, Suhard bíboros, párizsi érsek írásaiból nyerte. Konkrét lépéseket végül ez irányba nem tett.²³

VINCZE ENDRE

"FÉNYESEBB A KARDNÁL A LÁNC"

Esettanulmány a katonai szolgálat megtagadásáról

1. Bevezetés

1979 szeptember elején behívót kapott egy akkor 48 éves 4 gyermekes kutató matematikus, három hétig tartó tartalékos katonai szolgálatra. A matematikus, bár diákkorában volt katona, most lelkiismeretével összeegyeztethetetlennek tartotta a bevonulást, és ezt levélben közölte az illetékes parancsnoksággal. Bíróság elé állították, 8 hónapra ítélték, melyből három hónapot letöltött, a többi 46.000 FT pénzbüntetésre váltották.

A következő évben a legnagyobb, 20 éves gyermeke sorkatonai behívót kapott, bevonult, s még az eskütétel előtt úgy döntött, hogy lelkiismereti okokból nem tudja vállalni a katonai szolgálatot. Eredmény: 24 hónap börtön.

Ezt követően további 22 fiatalember döntött hasonlóképpen a 80-as évek során a polgári szolgálat megszületéséig, s büntetésük átlag 24-34 hónap börtön, illetve fogház volt. Legtöbben sorkatonai szolgálatra, néhányan tartalékos szolgálatra kaptak behívót, s volt köztük egyedülálló, s négy-öt gyermekes családapa is.

Az említett 24 szolgálatmegtagadó az erőszakmentességet is magáénak valló és azt hirdető "Bokor" magyar katolikus bázisközösség tagja volt, de valamennyien egyénileg "nem kötelező elvárás" alapján, hanem egyéni lelkiismereti meggyőződéstől indítva döntöttek a fenti magatartás mellett.

Katolikus részről már 1976-ban előfordult lelkiismereti szolgálatmegtagadó, akit akkor 33 hónapra ítélték, s a

Jehova Tanúi részéről még többen már korábban is voltak inkább a börtönt vállalók.

Mi volt az indítéka, s mi volt a célja ezeknek a fiatalembereknek ezzel a történelmi hagyományokkal is szakító, nem mindennapi magatartással? Milyen etikai normák, milyen erkölcsi magatartás jegyében vállaltak a "büntetett előélet" társadalmi státuszát, megbélyegzését?

2. Filozófiai megközelítés

Pauler Ákos "Bevezetés a filozófiába" c. tankönyvében így határozza meg az etika alapproblémáját: az Etika az emberi cselekedet értékéről szóló tudomány, s erkölcsiségben valamely egyénnek azt az állandó készségét értjük, amelynek folyományaként az élet bármely helyzetében a legértékesebb cselekvést igyekszik végrehajtani". Feltételezhető-e, hogy az erőszakot még gondolatban is elutasítók eme tettüket - valamilyen "legmagasabb erkölcsiség" jegyében teszik? A cselekvés erkölcsi megítélésének formai feltétele a beszámíthatóság, azaz a szándékos, - öntudatos - céltudatos ismérvek. A szolgálatmegtagadókat pszichológiai vizsgálatoknak is alávetették, s általában "személyiségzavar - paranoiás hajlam" tüneteket állapítottak meg az egyébként azt megelőzően és azt követően is egészséges lelki alkatú embereknél, azaz megvonták tőlük a külső és belső kényszertől mentes tudatosságot és szándékosságot, miközben a büntetés alól nem kaptak felmentést, elismerve ezzel céltudatosságukat, mellyel ellene szegültek a törvény vonatkozó paragrafusának. Tartalmi vonatkozásban a cselekvés erkölcsi értékét a cél és az indíték határozza meg. Az indíték jelen esetben a gyilkosságra való lélektani képtelenség annak számára, aki:

-...sohasem tanult gyűlölni,

-s ki gyűlölt minden gyűlöletet s minden szeretetet szeretett, nem élhet, aminek született, mert ölni kell neki, ölni"

(Babits Mihály: Fiatal katona)

S ha békeidőben pusztán sportnak, testedzésnek, férfias erőpróbának tetszik is "gyöngy-élet", potenciálisan gyilkosság az, s gyilkosságra való felkészülés egy ország pénzén, s adandó alkalommal valamely ideológia jegyében

"...trónokat öröl, nemzeteket, százados korlátokat roppantva tör szét érczabolát múltak acél hiteit... s egy nemzedéket egy kerék- forgása lejárta"

(Babits Mihály: Húsvét előtt)

A cél pedig egyfajta tanúságtétel igénye lehetne, felelősségérzet vállalása a társadalomért, az emberiségért, akár vallási megfontolásból, akár

²¹ ZUBRINIC 2008.

²² ÁBTL V-140907, 92. Feljegyzés Bulányi György 1952.

szept. 22-i kihallgatásáról.

²³ ÁBTL O-8884, 85. Jelentés, 1949. jan. 20.